

هرزه‌پردازی اینترنتی در نظم نوین حقوق کیفری ایران

محسن عینی*

دانشیار گروه حقوق دانشگاه بین‌المللی امام خمینی(ره)

پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۱۵

دریافت: ۹۹/۱/۱۴

چکیده

"هرزه‌پردازی اینترنتی"، پرداختن به رفتارهای مربوط به محتوای جذاب جنسی از طریق اینترنت است. آسیب‌ها، ماهیت بهره‌کشانه و برخلاف رضایت هرزه‌پردازی برای کودکان و نوجوانان، موجب واکنش جامعه جهانی و تصویب چندین سند بین‌المللی شده است که جرم‌انگاری و همکاری دولت‌ها در مبارزه با این رفتار را پیش‌بینی کرده‌اند، اما هرزه‌پردازی بزرگسالان، با آرای موافق و مخالف مواجه است. موافقان، آن را نشانه آزادی زنان، دارای منفعت مادی و مانع خشونت معرفی می‌کنند و مخالفان، آن را نقض ارزش‌های اخلاقی، حقوق بشر و موجب تحقیر زنان می‌دانند. در حقوق ایران این پدیده شامل کودکان، نوجوانان و بزرگسالان است و برای معرفی آن از واژه‌های مبتذل، مستهجن و هرزه‌نگاری استفاده می‌شود. مطابق آموزه‌های شریعت اسلامی، هرزه‌پردازی اینترنتی، رفتاری حرام و مغایر ارزش‌های اخلاقی چون عفت و پاکدامنی است که پرداختن به آن موجب حیاء‌زدایی و شیوع فحشاء است و مقررات متعددی شامل قانون مجازات اسلامی و قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، آن را جرم‌انگاری و نظم‌نوینی را در این مورد ایجاد کرده‌اند. بر این مبنا، رفتارهای مجرمانه مرتبط با هرزه‌پردازی اینترنتی شامل رفتارهای مجرمانه اصلی، پیوسته و یاورانه است که هر یک مفهوم و عناصر ویژه‌ای دارند. پژوهش حاضر پیشنهاد می‌کند قانونی جامع، هرزه‌پردازی را در سه سطح بسیار بی‌شرمانه، بی‌شرمانه و ناپسند درجه‌بندی نماید و ضمن حمایت افتراقی از افراد آسیب‌پذیر، طبق درجه هرزه‌پردازی، گونه‌های مختلف آن را مشمول واکنش‌های مناسب انتظامی و کیفری قرار دهد.

واژگان کلیدی: هرزه‌پردازی اینترنتی، مبتذل، مستهجن، فضای مجازی

۱. مقدمه

امروزه، فناوری‌های نوین و وسایل ارتباطی نوظهور، جایگاه برجسته و خیره‌کننده‌ای در زندگی اشخاص یافته‌اند. اینترنت، رایانه و گوشی‌های هوشمند، با امکانات تازه خود به برخی فرصت می‌دهند تا هر نوع محتوایی همچون محتوای مستهجن را دریافت کنند یا انتقال دهند. در حال حاضر، محتوای مزبور را نمی‌توان فقط به مجله‌ها یا فیلم‌ها محدود کرد و اینترنت گسترده‌ترین منبع اشاعه و انتشار آن شده است (Niveau, 2010, p. 570)؛ زیرا فناوری مزبور، این نوع محتواها را در هر زمان به سادگی، با سرعت و حجم بالا و در برخی موارد رایگان در دسترس اشخاص قرار می‌دهد. فناوری جهانی‌شده مزبور، موانع و مرزهای تولید و توزیع محتوای مستهجن و شهوت‌آمیز را درنور دیده و اکنون می‌توان آنها را از هر مکان و قلمرو سیاسی در دسترس اشخاص قرار داد (Diamond, 2009, p. 304). به موجب برخی برآوردها، حداقل یک‌سوم ترافیک اینترنتی را محتوای هزینه‌پردازی شده‌ای که شامل کودکان نیز می‌شود، به خود اختصاص می‌دهد. آمریکا تامین‌کننده حدود ۶۰ درصد محتوای هزینه‌پردازی شده است؛ هلند میزبانی حدود ۱۸۷ میلیون، انگلستان ۵۰ میلیون و آلمان ۸ میلیون صفحات هزینه‌پردازی شده جهان را در اختیار دارند (Schell et al., 2007, pp. 47-49)؛ کار، ۱۳۹۲ ص ۳۳). در این مورد رتبه ایران مشخص نیست، ولی ده جستجوی اول ایرانیان، مطالب ضدآخلاقی و سکس است (مجله موعود، ۱۳۹۵، ص ۹۱).

استفاده از محتوای مستهجن با عوامل مختلفی همچون سن، جنسیت، موقعیت، تمایلات جنسی و غیره مرتبط است؛ لیکن در هر حال، این رفتار در حال رشد و اعتیادآور شده است. در کشور آمریکا متوسط اولین سن مشاهده محتوای یاد شده، ۱۱ سال و میانگین سنی جمعیت استفاده‌کننده از این محتواها اغلب گروه سنی ۱۲ تا ۱۷ سال است (Abdul Aziz & Ibrahim, 2012, p. 160). بزرگسالان نیز از محتوای مزبور استفاده می‌کنند؛ چنانکه در سال ۲۰۰۸ نزدیک به چهار میلیون آمریکایی به طور منظم از سایت‌های حاوی محتوای مستهجن دیدن کرده‌اند (Diamond, 2009, p. 305). حجم بیش از یک میلیارد و دویست میلیون جستجو (۲۵ درصد کل جستجوها در گوگل) به محتوای مستهجن اختصاص یافته است (مجله موعود، ۱۳۹۵، ص ۹۲). برخی دیدگاه‌ها بر ضرورت حمایت دینی و اهمیت دینداری در تقابل

با استفاده از محتوای مستهجن اذعان دارند (Hardy et al., 2013, p. 131). پژوهش‌ها، استفاده از محتوای مزبور را حتی در زمان کار و توسط بزرگسالان یا در زمان تحصیل توسط جوانان و دانشجویان تایید می‌کند (ربیعی و رضانیا، ۱۳۹۱، صص ۶۷-۶۳). استفاده از این محتواها در میان مردان نسبت به زنان، بسیار بیشتر است (Wright & Randall, 2012, p. 1412; Svedin et al., 2011, p. 710) در ایران نیز دخالت در رفتارهای منطبق بر هزینه پردازی، در میان مردان ایرانی نسبت به زنان بیشتر است (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، ۱۳۸۹، صص ۲۳۸-۲۰۷) و برخی حتی از عملیات جنسی خویش فیلمبرداری و آن را به اشتراک گذاشته‌اند (ربیعی و رضانیا، ۱۳۹۱، صص ۶۴-۶۳). از سوی دیگر، تولید محتوای مستهجن برای برخی اشخاص منافع هنگفتی را ایجاد کرده است.

بر اساس برخی برآوردها، درآمد این صنعت جهانی بالاتر از درآمد مجموعه شرکت‌های مایکروسافت، گوگل، آمازون، ای. بی، یاهو، آپل، نت فلیکس و ارث لینک است (Diamond, Schell et al., 2007, p. 49 & 2009, p. 305).

هزینه‌پردازی از یک نگاه، به هزینه‌پردازی بزرگسالان و کودکان تقسیم می‌شود. برخی هزینه‌پردازی بزرگسالان را به عنوان نمادی از آزادی و جنسیت زنان ترسیم (سون، ۱۳۸۶، ص ۲۵) و برای آن کارکردهای مثبتی چون سرگرمی قائل می‌شوند و از آن به عنوان بخشی از مد یا فرهنگ جوانان یاد می‌کنند (Traeen & Daneback, 2013, p. 46)؛ لیکن زیان‌ها و آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی محتوای مستهجن و اعتیادآور، اعتراض‌هایی را در پی داشته است (Diamond, 2009, p. 312) و برخی هزینه‌پردازی را با وقوع برخی رفتارهای نابهنجار و مجرمانه، عوارض جسمانی - روانی و بیماری‌ها، رشد خشونت جنسی و گسترش سلطه‌جویی مردان بر زنان و بروز رفتارهای تحقیرکننده و توهین‌آمیز نسبت به گروهی از زنان و ابزار-انگاری آنها، سست شدن ارزش‌های اخلاقی در جامعه و خانواده‌ها و حتی بروز برخی عوارض جسمی مرتبط می‌دانند و در مجموع آن را برای سلامت و نظم اجتماعی، زیانبار معرفی می‌کنند (Wright & Randall, 2012, pp. 1412, 1413 & Diamond & Uchiyama, 1999, p. 2). سون، ۱۳۸۶ صص ۲۲ و ۲۴).

هرزه‌پردازی در زمینه مسائل کودکان که با قاچاق آنها پیوند دارد و سازمان ملل آن را به عنوان یک چالش بین‌المللی معرفی کرده است (Akdeniz, 2008, p. 221)، نمادی از بهره‌کشی جنسی از کودکان و نوجوانان است که در آن مرتکبان معمولاً از اینترنت استفاده می‌کنند. اینترنت به کسانی که تمایل به آمیزش جنسی با کودکان دارند اجازه می‌دهد در فضای مجازی مثلاً از طریق اتاق‌های گفتگو یا ایمیل، آماج خود را شناسایی و سپس در فضای واقعی با فریبکاری یا اجبار آنها را قاچاق کنند یا مورد بهره‌کشی و سوءاستفاده جنسی قرار دهند و با تهیه فیلم یا عکس و بدون آنکه هویت آنها شناسایی شود، محصول خود را در فضای مجازی به اشتراک گذارند و در اختیار سایر مشتریان قرار دهند (Prat & Jonas, 2012, p. 276 & Niveau, 2010, p. 570). در هرزه‌پردازی کودکان، آسیب‌های جسمی و روانی زیادی به کودک و نوجوان وارد می‌شود؛ ضمن آنکه، امکان بزه‌دیدگی بیشتر و دوباره آنها فراهم می‌شود. طبق برخی ارزیابی‌ها، سالانه بیش از پنجاه هزار کودکِ بازیگر محتوای مستهجن، مورد سوء-استفاده قرار می‌گیرند و در مواردی متجاوزان، از بستگان و آشنایان کودکان هستند که از راه فروش فیلم‌ها و عکس‌های حاوی رنج و آسیب کودکان، منافع نامشروعی را نصیب خود می‌کنند (Akdeniz, 2008, p. 195). اقدامات دهشت‌بار این دسته از بزه‌کاران که در مواردی حتی از کودکان سه‌ساله سوءاستفاده کرده‌اند (معاونت کشف علمی جرائم، ۱۳۸۰، ص ۱۴۱) با واکنش منطقه‌ای و جهانی مواجه شده است؛ چنانکه در سطح اروپا، با نگرش به اهمیت رفاه و مصلحت کودکان، مبارزه ضدّ هرزه‌پردازی کودکان از سال ۱۹۹۱ آغاز شد و تاکنون اسناد منطقه‌ای بسیاری تصویب و راهبردهای مقابله با این پدیده مشخص شده است (Akdeniz, 2008, p. 195). در سطح بین‌المللی نیز در سال ۱۹۹۹ در وین کنفرانس بین‌المللی مبارزه با هرزه‌پردازی کودک در اینترنت تشکیل و بیانیه پایانی آن خواستار جرم‌انگاری بسیاری از رفتارهای مرتبط با هرزه‌پردازی کودکان و همکاری بین‌المللی دولت‌ها در این مورد شد؛ اما مهم‌ترین سند بین‌المللی، پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد فروش، فحشا و هرزه‌پردازی کودکان است که در سال ۲۰۰۰ در مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب شد و حمایت افتراقی از کودکان را در این مورد، سامان داد. به دنبال آن بسیاری از کشورها از جمله آمریکا، کانادا و کشورهای اروپایی، رفتارهای منطبق با این عنوان را جرم‌انگاری و

سرکوب و از واحدهای ویژه پلیس برای پیگیری این نوع رفتارها بهره گرفتند (Niveau, 2010, pp. 47-48 & p. 570). با این وجود، پدیده مزبور در سالهای اخیر و با توجه به رشد فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی، رشد قابل توجهی یافته است (Akdeniz, 2008, pp. 125-131).

با توجه به وضعیت هزینه‌پردازی اینترنتی در پهنه جهانی، جرم‌انگاری رفتارهای قابل انطباق با هزینه‌پردازی بزرگسالان و کودکان از دلایل یکسانی تبعیت نمی‌کند؛ پاسخ‌دهی کیفری به این گونه رفتارها هم یکسان نیست. در ایران، به واسطه تاثیرپذیری قوانین کیفری آن از آموزه‌های فقهی و جایگاه برجسته عفت و اخلاق حسنه در سیاست جنایی آن، هزینه‌پردازی مورد جرم‌انگاری قرار گرفته و با واکنش‌های سرکوبگر مواجه شده است.

با نگاه به مقررات و سیاست کیفری ایران در مورد هزینه‌پردازی، این پرسش‌های مطرح است: هزینه‌پردازی در حقوق ایران چه مفهومی دارد و قابل انطباق با چه عنوانی است؟ مبانی جرم‌انگاری هزینه‌پردازی چیست؟ چارچوب حقوقی و ارکان جرم‌انگاری در زمینه محتوای مستهجن چیست؟ حقوق کیفری ایران از چه پاسخ‌هایی در قبال هزینه‌پردازی بهره می‌گیرد؟ آیا کودکان و نوجوانان مشمول حمایت افتراقی هستند یا خیر؟

پژوهه حاضر، با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی تلاش می‌کند به پرسش‌های مطرح شده پاسخ دهد. به این منظور، در بخش اول به مفهوم‌شناسی هزینه‌پردازی اینترنتی پرداخته می‌شود و در بخش دوم، مبانی جرم‌انگاری این پدیده مورد بررسی قرار می‌گیرد و در بخش آخر، ضمن تبیین چارچوب حقوقی و ارکان هزینه‌پردازی اینترنتی، به شناسایی کاستی‌ها و ارائه پیشنهادها کاربردی در زمینه بحث توجه می‌شود.

۲. مفهوم‌شناسی هزینه‌پردازی اینترنتی

هزینه‌پردازی، واژه‌ای مرکب از «هرزه» به معنای بیهوده یا زن بدکاره، و «پردازی» به مفهوم پرداختن است؛ لذا این اصطلاح ناظر به پرداختن به مسائل جنسی - به عنوان درون‌مایه اصلی آثار و محتواهای هرزه، اعم از نوشته، صوت و تصویر - است و بسیاری از اقدامات از جمله نوشتن، نقاشی، طراحی، تهیه عکس، فیلم، کاریکاتور، ارائه، عرضه یا انتقال محتویات و غیره

را شامل می‌شود. در زبان فارسی، از اصطلاح «هرزه‌نگاری» استفاده می‌شود که مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی برای واژه «Pornography» است (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۸۷، ص ۷۰۵) و در این پژوهش از آن جهت که اصطلاح هرزه‌پردازی از شمول بیشتری نسبت به هرزه‌نگاری برخوردار است، از آن اصطلاح استفاده شده است. عبارت واژه «Pornography»، از واژه یونانی «Pornographos» اخذ شده است که مرکب از کلمات یونانی «Porne» (به معنای فاحشه) و «Graphein» (به معنای نگاشتن) است و در زبان یونانی قدیم، به معنای نگارش یا ترسیم درباره فرومایه‌ترین فاحشه‌ها بوده است (Dworkin, 1989, p. 200)؛ اما اصطلاح هرزه‌پردازی، مفهوم و مصادیق وسیع‌تری از نگارش یا ترسیم دارد و ترکیبی بودن برخی عبارات فارسی، این برساخت‌سازی اصطلاحی و به کارگیری آن را روا می‌دارد. در فرهنگ حقوقی «بُلک» اصطلاح یاد شده به مفهوم کالاهایی همچون عکس‌ها یا فیلم‌های سینمایی معرفی شده است که فعالیت جنسی یا رفتارهای شهوانی را به روشی که برای برانگیختن هیجانات جنسی است نمایش می‌دهد (Garner et al., 2009, p. 1279). با این وجود، برخی واژه مزبور را از اصطلاحاتی می‌دانند که به‌خوبی تعریف نشده و معتقدند برداشت‌ها در مورد آن مختلف است؛ مثلاً استوارت^۱ قاضی دیوان عالی آمریکا بر این باور بود که اصطلاح مزبور را نمی‌توان تعریف کرد، اما می‌توان آن را به هنگام دیدن، شناخت. با توجه به برداشت‌های ناهمگون در این مورد، در آمریکا بر مبنای نظر کمیته مطالعه مهارت‌ها و راهبردهای حمایت از کودکان در مقابل پورنوگرافی، این اصطلاح در مورد کالاهای آشکارا جنسی نوشتاری، دیداری یا شنیداری به کار می‌رود که رفتار جنسی را مجسم می‌کند یا آنکه اندام‌های تناسلی بدن انسان را نمایش می‌دهد. کالاهای آشکارا جنسی ممکن است برای مقاصد مختلف آموزشی، هنری، تفریحی، علمی، خشنودکننده یا خیال‌پردازانه جنسی شخصی و غیره استفاده شود، ولی در پورنوگرافی استفاده معمولی از مواد یا کالاهای جنسی به قصد ایجاد هیجان یا تمایل جنسی است (Thornburgh & Lin, 2002, p. 21).

۱. Stewart

در برخی اسناد بین‌المللی یا منطقه‌ای، پورنوگرافی کودکان^۱ تعریف شده است. مطابق ماده ۲-پ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد فروش، فحشا و هرزه‌پردازی کودک: «هرزه‌پردازی کودک، به هرگونه نمایش^۲ کودک درگیر در فعالیت‌های واقعی یا شبیه‌سازی شده آشکار جنسی با هر وسیله، یا هرگونه نمایش اندام جنسی کودک برای اهداف عمدتاً جنسی اطلاق می‌شود». به نظر می‌رسد، پروتکل مزبور هرزه‌پردازی را به نمایش دیداری محدود نکرده است.

در سطح اروپایی، بویژه باید به دو سند چارچوب تصمیم^۳ شورای اروپا در مورد مبارزه با بهره‌کشی جنسی کودکان و هرزه‌پردازی کودک مصوب دسامبر ۲۰۰۳ و پیمان‌نامه جرایم سایبری مصوب ۲۰۰۱ اشاره کرد. به موجب ماده ۱ - ب سند اول، مقصود از هرزه‌پردازی کودک، محتوای هرزه‌پردازانه‌ای است که به طور دیداری نمایش/ارائه می‌دهد: ۱. هر کودک واقعی درگیر یا به کار گرفته شده در محتوای آشکار جنسی، شامل نمایش شهوانی آلات تناسلی یا نقطه شرمگاهی؛ یا، ۲. ظاهر شدن یک شخص واقعی به عنوان یک کودک درگیر یا به کار گرفته شده در محتوای اشاره شده در بند ۱؛ یا، ۳. تصاویر واقعی از یک کودک غیر-موجود درگیر یا به کار گرفته شده در محتوای اشاره شده در بند ۱. در اسناد اروپایی مذکور، هرزه‌پردازی کودک به نمایش دیداری محدود شده و به هرزه‌پردازی ناظر بر صدا یا نوشته توسعه نیافته است؛ از سوی دیگر، تصاویر واقع‌گرایانه یا مجازی که مثلاً رابطه جنسی بین دو کودک یا کودک و بزرگسال همجنس یا جنس مخالف را نشان می‌دهند، قابل انطباق بر مفهوم هرزه‌پردازی کودکان است (Akdeniz, 2008, pp. 187, 197).

قانونگذار ایران علاوه بر اصطلاح هرزه‌نگاری، از عبارات سنتی معادل هم استفاده کرده است که ناظر بر رفتارهای مجرمانه‌ای همچون تولید یا انتشار آثار «مستهجن» یا «مبتذل» است و منافی عفت و اخلاق عمومی قلمداد می‌شود. برای نخستین بار و در حدی که به اشخاص زیر ۱۸ سال تمام مربوط است، قانونگذار در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹

۱. Child pornography

۲. Representation

۳. Framework Decision

(ق.ح.ا.ن.)، اصطلاح هرزه‌نگاری را شامل تهیه و تولید هر اثری معرفی کرده که محتوای آن بیانگر جذابیت جنسی طفل یا نوجوان است: مانند برهنگی، آمیزش، عمل جنسی یا اندام جنسی. مبتذل نیز در لغت به مفهوم خوار و ناپسند (عمید، ۱۳۶۰، ص ۹۱۳) و فرومایه و پست (معین، ۱۳۸۶، ص ۳۷۶۶) آمده است. وفق تبصره ۱ ماده ۷۴۲ قانون مجازات اسلامی (ق.م.ا.): «محتویات و آثار مبتذل به آثاری اطلاق می‌گردد که دارای صحنه و صُور قبیحه باشد». این تعریف خالی از ابهام نیست و اصل شفافیت قانونی را به چالش می‌کشد؛ زیرا عبارت «صحنه و صُور قبیحه»، مبهم است و ممکن است شامل محتوای ناپسندی انگاشته شود که عرف آن را مغایر عفت و اخلاق حَسنه می‌داند و به اتکای قاعده تفسیر منطقی و محدود قانون کیفری، قدر متیقن محتوای مبتذل، انصراف آن به شکل و تصویر است و کلمات صحنه و صُور شامل متن و صدا نمی‌شود. حرف «واو» میان دو واژه صحنه و صور، واو عطف است که بر صحنه و صورت/تصویر دلالت دارد. با این وجود، یک تصویر نیز کافی است و صیغه جمع (صُور) افاده نوع می‌کند؛ همچنان‌که صحنه و صُور، اعم از واقعی یا غیر واقعی است. بند «ح» ماده ۱ ق.ح.ا.ن. نیز که در تعریف مبتذل آن را «هرگونه محتوا یا تصویری که دارای صحنه و صُور قبیحه باشد» دانسته است، تمام ابهام‌ها را رفع نمی‌کند؛ ضمن آنکه بر مبنای تعریف مزبور، تصویر مبتذل علاوه بر بزرگسالان، شامل کودکان و نوجوانان نیز می‌شود. در برخی آرای کیفری، گاه تصاویر نیمه‌عریان یک زن یا دختر نوجوانی را که در آغوش مردی نامحرم است، مبتذل قلمداد شده است.

مستهجن نیز در لغت به معنای زشت و رکیک به کار رفته است (انوری، ۱۳۹۳، ج ۷، ص ۶۹۸۴). به موجب تبصره چهار ماده ۷۴۲ ق.م.ا. که آخرین اراده قانونگذار کیفری است: «محتویات مستهجن به تصویر، صوت یا متن واقعی یا غیر واقعی یا متنی اطلاق می‌شود که بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد یا اندام تناسلی یا آمیزش یا عمل جنسی انسان است». بر مبنای تعریف مزبور، آثار مستهجن موسّع بوده و شامل هر روشی همچون استفاده انحصاری از صدا، تصویر، متن یا روش تلفیقی همانند استفاده از متن و تصویر است و به علاوه شامل آثار شبیه‌سازی شده و غیر واقعی نیز می‌شود. محتویات مستهجن نسبت به مبتذل، با مقوله عفت، اخلاق عمومی و حَسنه تنافی بیشتر و شدیدتری دارد؛ از همین رو از حیث قلمرو، اثری

که بر موارد سه گانه زیر دلالت کند، مستهجن است: الف) برهنگی کامل، ب) اندام تناسلی زنانه یا مردانه، ج) آمیزش یا عمل جنسی؛ بنابراین، عکسی که برهنگی کامل را نمایش می‌دهد، فیلمی که آمیزش جنسی بین دو انسان را نشان می‌دهد یا عملیات جنسی بین انسان و حیوانی را روایت کند، مستهجن قلمداد می‌شود و قانون مجازات اسلامی در آثار مستهجن، همانند مبتذل، تفاوتی بین کودک و بزرگسال قائل نشده است.

در حقوق ایران محتوای هرزه‌پردازانه ممکن است یک اثر مستهجن قلمداد شود؛ ولی در کشور دیگری مانند آمریکا، محتوای هرزه‌پردازانه الزاما مستهجن^۱ نیست؛ زیرا محتواهای آشکارا جنسی مستهجن برخلاف آثار هرزه‌پردازانه بزرگسالان، استانداردهای یک جامعه متقدم را نقض می‌کنند. برای نمونه، فیلمی که برای آموزش تمایلات جنسی انسان به دانشجویان پزشکی به کار می‌رود، به‌رغم آنکه هرزه‌پردازانه است، ولی مستهجن نیست و انتشار آن مجاز است؛ در حالی که رفتارهایی چون فروش، توزیع یا انتشار مطالب مستهجن در مورد کودکان و بزرگسالان و در سطح فدرال و ایالت‌ها، ممنوع است (Thornburgh & Lin, 2002, pp. 3, 96, 107). هرزه‌پردازی مستهجن اگرچه موجب نگاه تحقیرآمیز به انسان است، اما امروزه و با سهولت دسترسی به اینترنت، تعقیب کیفری محتوای مستهجن کمتر است و بیشتر نگرانی‌ها در مورد هرزه‌پردازی کودکان است.

در کنار هرزه‌پردازی به شکل سنتی (نگهی، ۱۳۹۱، ص ۱۴۱)، هرزه‌پردازی در فضای مجازی^۲ قرار دارد. واژه "فضای مجازی" را نخستین بار، ویلیام گیبسون^۳ نویسنده کتاب علمی-تخیلی نورومونسر^۴ در سال ۱۹۸۴ به کار برده است (Thornburgh & Lin, 2002, p. 409). فضای مجازی فراتر از فضای اینترنت و شامل هرگونه فضای صفر و یک است؛ مثلاً حافظه قابل حمل نیز جزء فضای مجازی است، ولی بزرگ‌ترین بخش فضای مجازی، اینترنت است.

۱. Obscenity

۲. Space Cyber

۳. William Gibson

۴. Neuromancer

بر این اساس، انتشار فیلمی که آمیزش جنسی بین زن و مردی معین را در فضای اینترنت به نمایش می‌گذارد، هزینه‌پردازی اینترنتی و البته در فضای غیر واقعی و مجازی است. نظر به اینکه دخالت در محتویات هزینه‌پردازانه و فراهم کردن موجبات دسترسی به این محتویات و ارائه آنها متنوع است، کاربست واژه هزینه‌پردازی به جای هزینه‌نگاری مناسب‌تر ارزیابی می‌شود و پژوهش پیش‌رو، هزینه‌پردازی اینترنتی را - که همانا پرداختن به موضوعات جذاب جنسی در یک محتوا و با بهره‌گیری از اینترنت است - با وجود عدم تصریح قانونگذار به اصطلاح مزبور، به عنوان گسترده‌ترین مصداق هزینه‌پردازی در فضای مجازی و در پرتو آخرین اراده قانونگذار و نظم حاکم در قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ (فصل سی‌ام کتاب پنجم ق.م.ا.) و همچنین ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲، ق.ح.ا.ن. مصوب ۱۳۹۹ و آخرین مقررات اصلاحی مربوط، تحلیل می‌کند.

۳. مبانی جرم‌انگاری هزینه‌پردازی

در نظام‌های حقوقی مختلف، جرم‌انگاری هزینه‌پردازی کودکان و بزرگسالان از دلایل واحدی تبعیت نمی‌کند؛ ضمن آنکه، واکنش‌های یکسانی در مورد مرتکبان این دو پدیده اعمال نمی‌شود. جرم‌انگاری هزینه‌پردازی کودکان از آن روست که این پدیده، رفتاری غیر انسانی و از آشکارترین نمونه‌های بهره‌کشی از یک انسان است (Schell & Prat and Jonas, 2012, p. 276). Schell & et al., 2007, pp. 49-50) که رضایت معتبری در بزه‌دیده آن وجود ندارد. در موارد بسیاری، هزینه‌پردازان علاوه بر تجاوز واقعی به کودکان، از آنها بهره‌کشی می‌کنند (Schell & et al., 2007, p. 47) یا با بهره‌گیری از اینترنت، زمینه‌های ارتکاب رفتارهای جنایی بهره-کشانه‌ای از جمله قاچاق کودکان، روسپی‌گری کودکان و توریسم جنسی آنان را فراهم می‌کنند (Akdeniz, 2008, pp. 5-4). هزینه‌پردازی کودکان در فضای مجازی رابطه نامشروع قدرت میان یک بزرگسال و کودک را نمایش می‌دهد و در فرایند انجام آن، کودکان و نوجوانان توسط بزرگسالان مورد سوءاستفاده واقعی قرار می‌گیرند و گاه این موضوع توسط بزرگسالی انجام می‌گیرد که آرزوهای جنسی ناسالمی دارد؛ از همین رو، در همه کشورها غالباً یک واکنش

ضد جرائم علیه کودکان و از جمله هزینه‌پردازی آنها وجود دارد (Schell & al 2007, pp. 47, 50).

هزینه‌پردازی کودکان، متضمن آسیب روانی - اجتماعی برای آنهاست و آثار زیانباری بر سلامت جسم و روان نوجوانان و جوانان در پی دارد که بویژه باید از رفتارهای خطرناک جنسی، بزه‌دیدگی جنسی، افسردگی، خشونت و پرخاشگری، اعتماد به نفس پایین، ابزارانگاری زنان، برخوردهای جنسی انفعالی و انحراف جنسی نام برد. همچنین هزینه‌پردازی کودکان در فضای مجازی، شکلی از آسیب روانی و اعتیادآور است (Hardy & et al., 2013, p. 131 & Showers, 2002, p. 20 & Schell & et al., 2007, p. 47 & Akdeniz, 2008, p. 20). به دلایل مزبور، جرم‌انگاری هزینه‌پردازی کودکان، امری موجّه و ضروری معرفی می‌شود، ولی در سطح ملی، قوانین کشورها تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؛ برای نمونه، آنچه در یک کشور هزینه‌پردازی کودکان قلمداد می‌شود، در کشور دیگری هزینه‌پردازی نیست، یا فعالیتی مثل دارا بودن محتوای هزینه‌پردازانه کودکان، در یک کشور جرم است و در کشور دیگر، خیر؛ همچنان‌که در کشورهای مختلف، مجازات مشابهی در مورد آن اعمال نمی‌شود (Ibid, p. 165).

اما هزینه‌پردازی بزرگسالان در میانه آرای موافق و مخالف قرار دارد. موافقان آن را نمادی از قدرت، آزادی و جنسیت زنان محسوب می‌کنند (سون، ۱۳۸۶، ص ۲۵) و برخی دیگر آن را سرگرم‌کننده و شادی‌آفرین می‌انگارند و بر این باورند که این رفتار موجب کاهش جرائم جنسی مثل تجاوز به عنف می‌شود و به زنان قدرت می‌دهد که قیود، موانع و محدودیت‌های اجتماعی را کنارگذارند (Diamond, 2009, pp. 312 & 304). به زعم برخی دیگر هزینه‌پردازی بزرگسالان با رضایت آنها تحصیل می‌شود (Schell & et al., 2007, p. 49) و حریم خصوصی مداخله‌کنندگان در آن نقض نمی‌شود؛ ضمن آنکه به نفع زنان است، چون منافع مادی این صنعت بیشتر برای آنهاست. به نظر برخی از موافقان، هزینه‌پردازی نه تنها باعث خشونت نیست، بلکه مانع خشونت است و کشورهایی که قوانین سخت‌گیرانه علیه هزینه‌پردازی دارند،

تجاوز به عنف در آنها بیش از کشورهای است که این چنین نیستند (Gever, 2002, p.52)؛ لذا موافقان، جرم‌انگاری هزینه‌پردازی را برنمی‌تابند و با آن مخالفت می‌کنند.

مخالقان، بویژه فمنیست‌ها به دلایل مختلف، هزینه‌پردازی را زیانبار و جرم‌انگاری آن را موجب دانسته‌اند؛ این مطلب به این دلیل نیست که رفتار یاد شده مخالف اخلاق جنسی است، بلکه چون نقض حقوق بشر زنان است و نوعی بی‌احترامی و تحقیر نسبت به زنان تلقی می‌شود (Diamond, 2009, p. 312) و الگوهای طراحی شده در فیلم‌های آن کاملاً ظالمانه و نژادپرستانه است (سون، ۱۳۸۶، ص ۲۴). به نظر مخالفان، زنان در فرایند هزینه‌پردازی مورد سوءاستفاده و استثمار اقتصادی قرار می‌گیرند و آن به رشد خشونت و جرایم جنسی کمک می‌کند. این دیدگاه بر قوانین مربوط به هزینه‌پردازی کشورهای معینی مانند کانادا تاثیر گذاشت (Russel, 2002, pp. 20 & 48 & Jenkins, 2018, p. 6).

در انگلستان نیز کمیته لانگ‌فورد در سال ۱۹۷۲ پس از بررسی وضعیت هزینه‌پردازی در جامعه مزبور نتیجه گرفت که این رفتار برای اخلاق عمومی و انسانی زیانبار است (Diamond and Uchiyama, 1999, p. 2) و می‌تواند بحران اخلاقی ایجاد کند (Wilkins, 2002, p. 41). در آمریکا نیز در مواردی، دادگاه‌ها و مراجعی چون کنگره نتیجه گرفته‌اند که هزینه‌پردازی نامشروع برای افراد و جامعه خسارت بار است (Showers, 2002, p. 20). با این وجود، از اواخر قرن بیستم و اوایل قرن جاری، گسترش اینترنت و سهولت دسترسی به محتوای هزینه‌پردازانه، اختلاف نظر در مورد برخی مفاهیم و موضوعات مانند کودکی و سن قانونی رضایت جنسی یا فواید آموزشی برخی محتواهای هزینه‌پردازانه موجب شد تا بویژه در آمریکا تدابیر معینی برای محدود کردن دسترسی به تارنماهای اینترنتی مستهجن مثل منع دسترسی کتابخانه‌ها به وبگاه‌های دارای ماهیت جنسی و قوانین سخت‌گیرانه در مورد هزینه‌پردازی کودکان، مقرر شود (Jenkins, 2018, p. 6).

جرم‌انگاری هزینه‌پردازی در حقوق کیفری ایران، متأثر از آموزه‌های شریعت و فقه اسلامی است که وفق آن، هزینه‌پردازی عملی حرام است (بای و پورقهرمانی، ۱۳۸۷، ص ۱۰۳)؛ زیرا متضمن رفتارهایی است که ارزش‌های مورد احترام شریعت و اخلاق اسلامی، یعنی رعایت عفت و پاکی را نقض می‌کند. در هزینه‌پردازی اشاعه فحشا، زمینه‌سازی برای گناه و پیروی

از گام‌های شیطان وجود دارد و در نهایت، مخالفت با فرمان الهی است. خداوند در آیه ۱۹ سوره نور می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: کسانی که دوست دارند زشت‌کاری (فحشاء) در میان مؤمنان شیوع یابد برای آنها در دنیا و آخرت عذابی دردناک خواهد بود». همچنین خداوند در آیه ۳۰ سوره نور می‌فرماید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّونَ مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ»: به مؤمنان بگو دیده فرو نهند و عورت‌های خویش حفظ کنند (پاکدامنی ورزند) که این برای آنان پاکیزه‌تر است).

در هرزه‌پردازی، حیازدایی و عادی نشان دادن عدم پایبندی به موازین اخلاقی مشاهده می‌شود. استفاده مکرر از محتویات هرزه بر سطح و اهمیت عواطف محبت‌آمیز بین زن و مرد تأثیر گذاشته و کانون خانوادگی را متزلزل می‌کند؛ چنان‌که آن در برخی کشورها در رشد طلاق تأثیر داشته است (طارمی، ۱۳۸۷، ص ۲۰). بر مبنای دلایل مزبور، مقررات ایران در کنار اصطلاح هرزه‌نگاری، از عبارات و به جرم‌نگاری رفتارهایی اشاره کرده است که به اصطلاح مزبور نزدیک است. وفق منطق مزبور، تعریف مندرج در بند «د» ماده یک ق.ح.ا.ن. ۱۳۹۹ که هرزه‌نگاری را شامل تهیه و تولید هر اثری - مانند برهنگی، آمیزش، عمل جنسی یا اندام جنسی - می‌کند که محتوای آن بیانگر جذابیت جنسی طفل یا نوجوان است، این تصریح به تحول رویکرد قانونگذار در مفهوم هرزه‌پردازی و محدود کردن آن به هرزه‌پردازی کودکان و نوجوانان قلمداد نمی‌شود. این عبارت، هر دو گروه اطفال و نوجوانان و بزرگسالان را شامل می‌شود.

۴. چارچوب حقوقی

در این مبحث، ارکان و عناصر اختصاصی هرزه‌پردازی اینترنتی در پرتو مقررات جاری بررسی، و واکنش‌های سرکوبگرانه مقرر ضد این جرم تحلیل می‌شود.

۴-۱. رکن قانونی

در مورد هزینه‌پردازی کودکان در حقوق بین‌المللی، مهم‌ترین سند قابل استناد، پیمان‌نامه جرم سایبری مصوب سال ۲۰۰۱ شورای اروپاست که در ماده ۹ آن به جرائم مربوط به هزینه-پردازی کودکان اشاره می‌شود. همچنین، باید از ماده ۳۴ پیمان‌نامه حقوق کودک مصوب ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ ملل متحد که دولت ایران آن را در ۱۳ ژوئیه ۱۹۹۴ به تصویب رساند، یاد شود. علاوه بر این، بند ۱(c) ماده ۳ پروتکل اختیاری پیمان‌نامه حقوق کودک در مورد فروش، فحشا و هزینه‌پردازی کودکان قابل ذکر است که دولت ایران در ۲۶ سپتامبر ۲۰۰۷ آن را تصویب کرد. اسناد یاد شده، حمایت از کودکان در مقابل بهره‌کشی و از طریق هزینه‌پردازی و نیز جرم‌انگاری رفتارهای مرتبط با هزینه‌پردازی کودکان را از دولت‌ها درخواست می‌کنند. در ایران، قانون موسوم به جرایم رایانه‌ای، کودکان و نوجوانان را در مقابل هزینه‌پردازی اینترنتی مورد حمایت افتراقی قرار نداده است (محسنی، ۱۳۹۰، ص ۱۵۶) و هزینه‌پردازی اینترنتی کودکان همانند بزرگسالان مشمول قانون واحدی است، اما ق.ح.ا.ن. تلاش‌ها برای حمایت از کودکان و نوجوانان در مقابل بهره‌کشی از اطفال و نوجوانان برای هزینه‌پردازی یا استفاده از آنها مثلاً برای تولید آثار مبتذل و مستهجن را آغاز کرده است و با جرم‌انگاری و پاسخ‌دهی جدید و متفاوت، احکام قانون اول را در بخشی که با آن مغایرت دارد، نسخ کرده است.

در مورد هزینه‌پردازی اینترنتی بزرگسالان، سند بین‌المللی معتبری که بر جرم‌انگاری این رفتار دلالت کند، مشاهده نشد؛ ولی در حقوق کیفری برخی کشورها چون آمریکا با تفکیک هزینه‌پردازی/پورنوگرافی از مستهجن‌نگاری، پاره‌ای رفتارهای مرتبط با مستهجن‌نگاری با پاسخ کیفری مواجه شده است (Mcelroy, 1995, p. 35 & Thornburgh et al., 2002, pp. 3). در حقوق ایران، مهم‌ترین منبع استنادپذیر هزینه‌پردازی اینترنتی بزرگسالان همچون کودکان، قانون است و رکن قانونی این جرم در پرتو مواد قانونی زیر جستجو می‌شود:

- مواد ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۷ و ۷۴۸ ق.م.ا. از کتاب پنجم (تعزیرات). این مواد که پیش از این در قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۵ خرداد ۱۳۸۸ پیش‌بینی شدند، ارتباط مستقیمی با هزینه‌پردازی اینترنتی دارند و اکنون در قالب فصل سی‌ام و با عنوان جرایم رایانه‌ای در آخر کتاب پنجم ق.م.ا. جای گرفته‌اند. قانون مزبور که اصولاً بر شیوه ارتکاب جرم تمرکز دارد (آقائی نیا و عابد، ۱۳۹۱، ص ۴۹)، ما را از توجه به قوانین دیگر به شرح زیر، بی‌نیاز نمی‌کند.

- ماده ۶۴۰ کتاب پنجم (تعزیرات) ق.م.ا. مصوب ۱۳۷۵ و مواد ۳، ۵ و ۱۰ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیر مجاز می‌نمایند (ق.س.ب.) مصوب ۱۳۸۶ و ماده ۱۰ ق.ح.ا.ن. مصوب ۱۳۹۹ نیز ممکن است در مورد رفتارهای مرتبط با هرزه‌پردازی اینترنتی، مورد استناد قرار گیرند. همچنین باید از مقررات دیگری همچون مصوبه سال ۱۳۸۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی با عنوان «مقررات و ضوابط شبکه‌های اینترنتی رایانه ای» نام برد که حسب مورد در ارزیابی پدیده جنایی هرزه‌پردازی به آن استناد می‌شود.

۴-۲. رکن مادی

شرح تفصیلی عناصر اختصاصی رکن مادی در ظرفیت پژوهش حاضر نمی‌گنجد، اما به اختصار عناصر رفتار مجرمانه، نتیجه مجرمانه، وسیله، موقعیت مرتکب و بزه‌دیده و غیره بررسی می‌شود.

۴-۲-۱. رفتار مجرمانه

در هرزه‌پردازی اینترنتی، رفتارهای متنوعی وجود دارد که اصولاً مبتنی بر فعل‌اند و ترک فعل مجرمانه در موارد نادری به وقوع جرم کمک می‌کند؛ اما این رفتارهای متنوع برخی اصلی، برخی پیوسته و برخی یاورانه‌اند. رفتار مجرمانه اصلی، عبارت از انتشار محتویات مستهجن و مبتذل است که قانوناً علاوه بر انتشار شامل توزیع یا معامله محتویات مزبور هم می‌شود. رفتارهای پیوسته نیز عبارتند از تولید، ذخیره یا نگهداری محتویات مزبور و رفتارهای یاورانه نیز شامل تحریک، ترغیب، تهدید، تطمیع، فریب، تسهیل یا آموزش دستیابی به محتوای مزبور است که هر یک را جداگانه تحلیل می‌کنیم.

۴-۲-۱-۱. رفتارهای مجرمانه اصلی

الف) انتشار: انتشار به مفهوم پراکندن و رواج آمده است (انوری، ۱۳۹۳، ص ۵۸۸). در این روش مرتکب با بهره‌گیری از فضای اینترنت، محتوای مستهجن یا مبتذل شامل متن، صوت، تصویر یا تلفیقی از آنها را می‌پراکند؛ اگرچه خود در تولید این محتواها نقش مستقیم یا فعالی

نداشته است (فریبرز، ۱۳۹۰، ص ۱۶۲). جوهره جرم هزینه‌پردازی اینترنتی، انتشار است که امکان جلب مخاطبان فراگیر و اثرگذاری گسترده را به همراه دارد و اگر به دلایلی همانند قطع ارتباط با شبکه جهانی یا اختلال در تبادلات اینترنتی امکان انتشار از میان برود، انتشار محقق نمی‌شود، اما امکان دسترسی مخاطب برای انتشار کافی است و پالایش یک آدرس اینترنتی مانع تحقق انتشار نیست. واژه محتویات جمع است، ولی افاده نوع می‌کند و انتشار چند محتوا و اثر هزینه‌پردازانه لازم نیست؛ بلکه انتشار یک اثر مانند فیلم، کافی است.

عدم مشاهده محتوا توسط مخاطبان، مانع تحقق انتشار نیست؛ حتی اگر نمایش محتوا منوط به عضویت در سایت و پرداخت وجه باشد. قرار گرفتن محتوا در سایتی که به لحاظ قوانین داخلی ایران مجاز یا غیر مجاز است، اهمیتی ندارد. اگر در انتشار یک محتوای هزینه‌پردازانه از کودک و نوجوان استفاده شود، ق.ح.ا.ن. قابل استناد است؛ زیرا وفق بند ۸ ماده ۱۰ قانون اخیر، آن رفتار صریحا جرم انگاری شده است. البته پیش‌نویس قانون جرایم رایانه‌ای تفکیکی بین دو نوع هزینه‌پردازی کودکان و بزرگسالان برقرار کرد؛ اما قانون مصوب، سرانجام مجازات یکسانی برای هر دو حالت در نظر گرفت (بای و پورقهرمانی، ۱۳۸۸، ص ۱۱۴).

زمانی که مرتکب با ایجاد یک سایت اینترنتی و دریافت خدمات فنی از یک شرکت اقدام به دریافت فیلم‌ها، کلیپ‌های مستهجن و متون داستانی کاملاً جنسی و خلاف عفت می‌کند و آن را در فضای اینترنت منتشر یا از این طریق اقدام به فروش فیلم‌های نامناسب می‌کند، مرتکب جرم مقرر در ماده ۷۴۲ می‌شود (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، ۱۳۸۹، ۲۱۵-۲۰۹). مرتکب گاهی با رضایت صاحب عکس، فیلم یا کلیپ و گاهی به شکل نامشروع و با ربایش محتویات خانوادگی مربوط به دیگری اقدام می‌کند که در هر دو صورت رفتار ارتكابی او جرم است.

نکته پایانی اینکه، با وجود ماده ۱۰ ق.س.ب. که انتشار آثار مستهجن یا مبتذل را از طریق ارتباطات الکترونیکی یا سایت‌های رایانه‌ای مورد حکم قرار می‌دهد، مستنبط از ماده ۷۸۰ ق.م.ا.، در فرضی که مرتکب با استفاده از وسیله خاص و بهره‌گیری از فضای اینترنت به گونه‌ای به هزینه‌پردازی اینترنتی اقدام می‌کند، رفتار او حسب مورد مشمول مواد ۷۴۲ و ۷۴۳ ق.م.ا. است.

ب) توزیع: توزیع در لغت به معنای پخش کردن و وابخشیدن چیزی میان گروهی است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۷۱۲۸). معمولاً توزیع یک کالا یا محتوا در قلمرو معین مثلاً داخل کشور انجام می گیرد، ولی هزینه پردازی اینترنتی منحصر به داخل کشور نیست و مرتکب از طریق فضای اینترنت، یک محتوا را در سطحی فراملی توزیع می کند (بابا غیبی ازغندی، ۱۳۹۲، ص ۱۵۲). در این صورت انتشار هم محقق شده است، ولی به نظر می رسد انتشار غیر از توزیع است. در توزیع، معمولاً اهداف خاص مادی و اقتصادی یا اشخاص خاص مثل اعضای یک سایت مطرح است، ولی در انتشار اهداف مختلفی مثل تفریح و تفنّن دنبال می شود.

اگر توزیع با استفاده از لوح های فشرده یا حامل داده (مثل حافظه) انجام گیرد، اگرچه رفتار مرتکب جرم است و به ترتیب (لوح فشرده) مشمول ق.س.ب. و (حامل داده) ماده ۷۴۲ ق.م.ا. است، ولی هزینه پردازی اینترنتی نیست؛ برای نمونه، فردی که از طریق رایانامه یا از طریق شبکه های اجتماعی همانند تلگرام یا واتساپ و با بهره گیری از اینترنت، با هدف جلب منفعت اقتصادی، فیلمی را که مثلاً رابطه جنسی بین دو نفر را نشان می دهد، در میان اشخاص خاصی توزیع می کند، رفتاری منطبق بر ماده ۷۴۲ ق.م.ا. انجام می دهد.

پ) معامله: معامله به مفهوم داد و ستد به کار می رود (معین، ۱۳۸۶، ج ۳، ص ۲۸۷۴). در اصطلاح، معامله شامل عقد (مالی و غیر مالی) و ایقاع است، اما در مفهوم محدود شامل عقود مالی معوّض است (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸، ص ۶۶۴) که خرید و فروش مصداق روشن آن است، ولی محدود به آن نیست و مثلاً شامل صلح معوّض و اجاره هم می شود. معمولاً در معامله محتویات مبتذل یا مستهجن اینترنتی، منافع تحصیل یا تضمین می شود؛ مانند اینکه کاربر برای دریافت فایل مستهجن، ملزم به پرداخت مبلغی معین است یا اینکه سازمان یا گروه جنایی به کاربران برای ارسال فایل های مستهجن مبلغی معین را پرداخت می کند، همچون موردی که مدیر ایرانی یک سایت اینترنتی که با فروش فیلم های مستهجن ایرانی به مدیر یک سایت مستهجن عربی، مبالغ قابل توجهی را تحصیل می کند یا با تبادل ترافیک کاربران با چندین سایت مستهجن خارجی، کسب درآمد می کند (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، ۱۳۸۹، ص ۲۱۲).

۲-۱-۴. رفتارهای مجرمانه پیوسته

در این بحث، به اختصار به رفتارهای مجرمانه دیگری اشاره می‌شود که اگرچه هرزه‌پردازی است، ولی از آن رو که معمولاً انجام آنها بدون بهره‌گیری از اینترنت است، با عنوان هرزه-پردازی اینترنتی منطبق نمی‌شوند؛ این در حالی است که با هرزه‌پردازی اینترنتی پیوستگی دارند. در یک پرونده ممکن است شخصی به اتهام هرزه‌پردازی اینترنتی به دلیل انتشار محتویات مستهجن، و دیگری به اتهام رفتاری همچون تولید محتوای مستهجن تحت تعقیب قرار گیرد. بدیهی است در مواردی که از اینترنت برای انجام رفتارهای مورد نظر استفاده می‌شود (مانند تولید یک انیمیشن)، هرزه‌پردازی اینترنتی مطرح می‌شود.

الف) تولید: تولید یا ساختن یک محتوای هرزه طبق ماده ۷۴۲ ق.م.ا.، جرم است. تولید این نوع از محتوای مجرمانه معمولاً فرایندی را پشت سر می‌گذارد و به استناد ق.س.ب.، عوامل اصلی تولید محتوای هرزه عبارتند از: تهیه‌کننده (سرمایه‌گذار)، کارگردان، فیلمبردار و بازیگران نقش‌های اصلی؛ بنابراین تمام کسانی که در این فرایند دخالت دارند، از نظر قانون مزبور تولیدکننده‌اند؛ اعم از آنکه تولید واقعی یا شبه واقعی و مثلاً از طریق پویانمایی باشد (بای و پورقهرمانی، ۱۳۸۸، ص ۱۱۵).

ب) ذخیره: ذخیره یک محتوای هرزه ممکن است بر روی انواع حافظه‌ها و حامل‌های داده اعم از درون‌ماشینی، برون‌ماشینی، اصلی، جانبی، الکترو مغناطیسی، الکترو اپتیک، الکترو مغنا-اُپتیک و غیره انجام گیرد. رفتار مزبور در فرضی محقق می‌شود که امکان دسترسی به محتوا وجود داشته باشد.

پ) نگهداری: نگهداری به مفهوم محافظت و مواظبت است (معین، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۳۳۰۴) و با آنکه گاه مفهومی نزدیک به داشتن (حبیب‌زاده و رحمانیان، ۱۳۹۰، ص ۱۰۱) یا ذخیره می‌یابد (عالی‌پور، ۱۳۹۳، ص ۳۰۰)، ولی ذخیره‌سازی مقدمه انباشت و محافظت است. صرف نگه‌داشتن محتویات هرزه‌پردازانه به شرط مقاصد خاص مثل تجارت یا افساد مشمول ماده ۷۴۲ ق.م.ا. است. در این مورد نیز همانند ذخیره‌سازی امکان دسترسی شخص موضوعیت دارد و با عدم امکان دسترسی، رفتار او منطبق بر ماده مزبور نیست. پیش از این نیز ماده ۶۴۰ ق.م.ا.، نگهداری فیلم وبه طور کلی هر آنچه که عفت و اخلاق عمومی را جریحه‌دار می‌کند، در فرضی

جرم‌انگاری کرده است که به قصد خاص تجارت یا توزیع است و رأی وحدت رویه شماره ۶۴۵ هیأت عمومی دیوانعالی کشور در سال ۱۳۷۸ این برداشت را تأیید نمود. بدیهی است اگر داشتن به مفهوم نگهداری محتواهای مبتذل و مستهجن نزدیک شود، از نظر ق.س.ب. احراز نیت خاصی برای دارندگان نوارها، دیسک‌ها و لوح‌های فشره مستهجن و مبتذل، ضروری نیست.

۳-۲-۴. رفتارهای یاورانه

پاره‌ای از رفتارها، نوعی یاوری/معاونت به عنوان جرم مستقل یا یاوری/معاونت در حکم مباشرت است. این رفتارها می‌تواند به شکل اینترنتی انجام شود و یاوری هرزه‌پردازی اینترنتی ارزیابی شود.

الف) تحریک: تحریک را می‌توان ایجاد اراده ارتکاب جرم در دیگری یا مصمم کردن دیگری به ارتکاب جرم تعریف کرد. در این فرض، مرتکب با بهره‌گیری از اینترنت و برای نمونه با ارائه توجیهاتی و از طریق یک سایت یا پورتال، دیگران را به مشاهده کلیپ‌های جنسی خاص که در بردارنده محتویات مستهجن یا مبتذل است، برمی‌انگیزد.

ب) ترغیب: ترغیب به جرم، تشویق دیگری - به مدد گفتار یا رفتار - به ارتکاب جرم است. در این فرض، مرتکب با استفاده از اینترنت، دیگران را به گونه‌ای تشویق می‌کند که آنها خود خواهان دسترسی به سایت‌های تولید محتوای هرزه می‌شوند.

پ) تهدید: تهدید، ترساندن دیگری به شیوه‌ای است که بی‌آنکه اراده آزاد یا اختیار از او سلب شود، به ارتکاب جرم تن دهد. تهدیدی که اختیار یا اراده آزاد را متزلزل یا مخدوش کند، اجبار و اکراه نام دارد و موجب مسئولیت اکراه‌کننده است. در این مورد، با تهدیدی مواجهیم که منجر به دسترسی شخص به محتویات هرزه می‌شود.

ت) تطمیع: تطمیع به طمع انداختن دیگری است با منفعتی مادی یا مالی، مثل وعده رابطه جنسی یا دریافت پول یا انعقاد یک قرارداد.

ث) فریب: مقصود از فریب، اغوای دیگری به قصد دسترسی به محتویات هرزه است. در این شیوه نیز مرتکب از اینترنت کمک می‌گیرد و مثلاً با بهره‌گیری از رایانامه و ارسال آن برای

اشخاص، آنها را به سایتی دلالت می‌کند که به جای محتوای آموزشی از محتوای هرزه برخوردار است.

ج) تسهیل: آسان کردن دسترسی به محتویات مستهجن است؛ مثل اینکه با در اختیار گذاشتن اینترنتی نرم‌افزاری خاص، امکان دسترسی به محتویات هرزه را برای دیگران فراهم می‌کند. چ) آموزش: آموزش، راهنمایی و تعلیم مؤثری است که دستیابی به محتویات مستهجن را ممکن می‌کند.

در همه رفتارهای مذکور، اولاً مرتکب از اینترنت مدد می‌گیرد، ثانیاً قصد وی دستیابی اشخاص به محتویات هرزه است، ثالثاً دستیابی واقعی افراد به چنین محتویاتی ضروری نیست و امکان دستیابی کافی است.

۴-۲-۲. موضوع جرم

موضوع جرم در هرزه‌پردازی اینترنتی، عبارت از محتواهای مبتذل و مستهجن است که ما مفهوم و تفاوت این دو را در جای دیگر مقاله آورده‌ایم و روشن شد که از نظر ق.م.ا. محتوای مبتذل از زشتی و مجازات کمتری نسبت به محتوای مستهجن برخوردار است (آقای نیای و عابد، ۱۳۹۱، ص ۳۴). ق.م.ا. در این مورد تفکیکی میان هرزه‌پردازی کودکان و نوجوانان با بزرگسالان برقرار نکرده است؛ جز آنکه به لحاظ آیین دادرسی به تصریح ماده ۷۵۶، در فرضی که هرزه‌پردازی اینترنتی به کمک رایانه انجام می‌گیرد و متضمن سوءاستفاده از اشخاص کمتر از ۱۸ سال است، اعم از آنکه مرتکب یا بزه‌دیده ایرانی یا غیر ایرانی است، دادگاه‌های ایران صالح به رسیدگی هستند، ولی با حاکمیت یافتن ق.ح.ا.ن. این کاستی تا حدی جبران شده و هرزه‌پردازی با بهره‌گیری از اطفال و نوجوانان مشمول حمایت جداگانه و افتراقی است.

۴-۲-۳. موقعیت مرتکب

در هرزه‌پردازی اینترنتی، موقعیت و وصف خاصی در مرتکب جرم ضروری نیست و ق.م.ا.، جرائم مقرر در مواد ۷۴۲ و ۷۴۳ را توسط هر کس امکان‌پذیر می‌داند. همچنان‌که قانون مزبور، مسئولیت ناشی از ارتکاب جرائم رایانه‌ای توسط اشخاص حقوقی را در پرتو شرایط الزامی

و اختیاری، پذیرفته است (علیزاده جواهری، ۱۳۹۱، ص ۱۶۰)، مستند به ماده ۷۴۷ ق.م.ا. هرزه-پردازی اینترنتی توسط اشخاص حقوقی در صورتی است که این جرائم به نام شخص حقوقی یا در راستای منافع آن توسط مدیر شخص حقوقی انجام شود یا مدیر شخص حقوقی دستور ارتکاب جرم را صادر یا یکی از کارمندان شخص حقوقی با اطلاع مدیر یا در اثر عدم نظارت وی مرتکب جرم مزبور شود، و یا آنکه تمام یا قسمتی از فعالیت شخص حقوقی به ارتکاب جرم هرزه‌پردازی اختصاص یابد. ضمناً، گاه وصف خاصی همچون سمت کارمندی، موجبات تشدید مجازات مرتکب را فراهم می‌کند.

۴-۲-۴. موقعیت بزه‌دیده

در حقوق ایران هرزه‌پردازی اینترنتی، در زمره جرایم ضد عفت، اخلاق حسنه و کرامت انسانی است؛ لذا بزه‌دیده آن تمام جامعه و به عبارت دیگر، تمامیت اخلاقی جامعه و کرامت انسان-هاست و بزه‌دیده معینی ندارد (حبیب‌زاده و رحمانیان، ۱۳۹۰، ص ۱۰۴). البته، در فرضی که از اشخاص آسیب‌پذیری همچون کودکان سوءاستفاده شود یا آنکه هرزه‌پردازی اینترنتی، آسیب‌هایی را به فرد یا افراد معینی وارد کند، رفتار مزبور علاوه بر تمامیت اخلاقی جامعه، بزه‌دیده دیگری نیز دارد؛ اما ق.م.ا. با آنکه بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای را مورد حمایت افتراقی قرار داده است (جوان جعفری، ۱۳۸۹، ص ۱۸۴)، ولی در هرزه‌پردازی، سوءاستفاده از کودکان و نوجوانان را برخلاف ق.ح.ا.ن. یا همچنین سایر وضعیت‌های خاص و آسیب‌پذیرانه مثل مهاجران خارجی فاقد سند هویت را مورد حمایت افتراقی قرار نداده است که اصلاح قانون در این مورد ضروری است.

۴-۲-۵. روش و وسیله

در جرم هرزه‌پردازی اینترنتی، از یک‌سو استفاده از وسیله به معنی راه و روش خاص همانند جرم کلاهبرداری (با روش فریبکارانه) شرط است و آن بهره‌گیری از فضای مجازی و اینترنت است و از دیگر سو، مرتکب از یک وسیله ارتباطی مانند رایانه، تبلت یا تلفن همراه برای ارتکاب رفتارهای مجرمانه بهره می‌گیرد.

۴-۲-۶. نتیجه مجرمانه

جرم هزینه‌پردازی اینترنتی منطبق با مواد ۷۴۲ و ۷۴۳ ق.م.ا، جرمی مطلق است و به محض انجام رفتارهای مورد نظر ق.م.ا. همانند انتشار، توزیع و معامله، محقق می‌شود. پدیده جنایی مزبور با آنکه واجد نتایج زیانبار برای اخلاق عمومی و حسنه است (قدسی و بی نیاز، ۱۳۹۰، صص ۱۳۶، ۱۵۴)، ولی از نظر قانونگذار ایران مقید به نتیجه خاصی نیست. انتشار محتوای هرزه از طریق وبگاه، وبلاگ، اتاق‌های گفتگو^۱، رایانامه، رایانامه‌های ناخواسته^۲ و غیره که همگی به فضای سایبر و اینترنت وابسته است، با جرم مزبور منطبق می‌شود. از نظر قانون، صرف انتشار و امکان دسترسی به محتوا کافی است، هرچند عملاً به محتوا دسترسی وجود ندارد؛ مثلاً با انتشار محتوای هرزه (از طریق وبلاگ) هزینه‌پردازی اینترنتی واقع می‌شود، حتی اگر کسی وبلاگ مورد نظر را مشاهده نکرده است.

۴-۳. رکن روانی

در هزینه‌پردازی اینترنتی - که در زمره جرائم عمدی است - عناصر علم، سوءنیت عام و سوءنیت خاص، به شرح زیر قابل بررسی است:

۱. علم: آگاهی مرتکب به محتوای هرزه ضروری است، ولی اثبات عدم آگاهی مرتکب در مورد تصویر و فیلم هرزه، بعید و در مورد متن سهل‌تر است. مسئولیت کیفری در این مورد، فقط در مورد شخص آگاه تحقق می‌یابد.
۲. سوءنیت عام: تحقق هزینه‌پردازی اینترنتی منطبق با مواد ۷۴۲ و ۷۴۳ ق.م.ا، نیازمند سوءنیت عام است و مرتکب باید بخواهد که مرتکب رفتارهایی چون انتشار، توزیع یا معامله شود یا آنکه بخواهد که به دیگری در مورد چگونگی دسترسی به تارنماهای حاوی محتوای

۱. Chat Room

۲. Spam

هرزه یاری کند؛ بنابراین، با اثبات اجبار او به آموزش یا توزیع اینترنتی محتوای هرزه مسئولیتی ندارد.

۳. سوءنیت خاص: این جرم اصولاً نیازمند اثبات سوءنیت خاص نیست و صرف عمد در ارتکاب رفتارهای انتشار، توزیع و معامله محتویات هرزه کفایت می‌کند؛ ولی رفتارهای مجرمانه پیوسته یعنی تولید، ذخیره و نگهداری محتوای هرزه چنانچه با بهره‌گیری از فضای اینترنت باشد، علاوه بر سوءنیت عام نیازمند سوءنیت خاص یعنی خواست تجارت یا افساد است. اثبات این قصد در پرتو ادله قانونی یا نشانه‌هایی است که موجب قناعت وجدانی یا علم دادرس شود (عالی پور، ۱۳۹۳، ص ۳۰۵)؛ بنابراین، چنانچه مرتکب با ذخیره محتویات هرزه در رایانامه خود، قصد تجارت و فروش آن را داشته باشد، وفق ماده ۷۴۲ قابل تعقیب است. محدود کردن قلمرو جرائم مزبور به مواردی که دو نیت خاص تجارت یا افساد احراز شود، مفید است، ولی در مورد قصد خاص افساد، گمراه‌کننده است؛ زیرا این عبارت، مفهومی مبهم و در عین حال موسّع دارد و لذا باید آن را بر مواردی حمل کرد که مقصود شخص از تولید محتویات هرزه، گسترش بی بندوباری جنسی یا تشویق شهروندان معتقد به رعایت اخلاق و پاکدامنی به نادیده انگاری عمدی الزامات اخلاقی و مذهبی یا اتخاذ رویه‌ای از روابط جنسی است که مابین آموزه‌های شریعت اسلامی است؛ مثل تشویق جوانان به لواط یا ارتکاب زنا.

در ماده ۷۴۳ ق.م.ا. نیز علاوه بر خواست رفتارهایی چون تحریک، تطمیع یا فریب (سوءنیت عام)، خواست دستیابی افراد به محتوای هرزه‌پردازانه مستهجن یا مبتذل شرط است (سوء-نیت خاص)؛ بنابراین اگر قصد شخص دستیابی به تارنماهای خاصی است که مبارزه مناسب با برخی تارنماهای هرزه‌پردازی شده اینترنتی یا آموزش مقاصدی مشروع را برنامه‌ریزی می‌کند، مسئولیتی متوجه شخص نیست. همچنانکه اگر رفتارهایی مانند تولید یا معامله محتوای هرزه با هدفی مشروع یا علمی انجام گیرد، مسئولیتی متصور نیست. به همین جهت، تبصره ذیل ماده ۷۴۳ مقرر می‌دارد: «مفاد این ماده و ماده ۷۴۲ شامل آن دسته از محتویاتی نخواهد شد که برای مقاصد علمی یا هر مصلحت عقلایی دیگر تهیه یا تولید یا نگهداری یا ارائه یا توزیع یا انتشار یا معامله می‌شود».

۴-۴. واکنش‌های سرکوبگرانه

اثرگذاری گسترده هرزه‌پردازی اینترنتی و واکنش شدید جامعه مسلمان ایران نسبت به نوع رفتارهای خلاف عفت و موازین شریعت، موجب شده است تا مجازات این پدیده در ق.م.ا. حسب موضوع جرم از جهت ابتذال یا استهجان محتوا، میزان و قلمرو اثرگذاری، به گونه متفاوتی تعیین شود. مستند به ماده ۷۴۲ ق.م.ا. و تصویب‌نامه در خصوص تعدیل میزان مبالغ مجازات نقدی جرایم و تخلفات مندرج در قوانین و مقررات مختلف مصوب ۱۳۹۹، در فرض مباشرت به هرزه‌پردازی اینترنتی و انجام رفتارهای انتشار، توزیع یا معامله یا به قصد تجارت یا افساد تولید، ذخیره یا نگهداری محتواهای مستهجن، مجازات تعزیری جزای نقدی از پانزده میلیون تا یکصد میلیون ریال (درجه ۶) و حبس از نود و یک روز تا دو سال (درجه ۶) یا هر دو مجازات مقرر شده است. تفاوت جزای نقدی مزبور با حبس مقرر، با وجود شباهت درجه هر دو مجازات، قابل توجیه نیست؛ ولی ق.ح.ا.ن. بهره‌گیری از اطفال و نوجوانان برای هرزه‌پردازی و استفاده از آنها برای اقداماتی مانند تولید یا توزیع محتویات مبتذل یا مستهجن را مشمول حمایت افتراقی و مجازات شدیدتر (مانند حبس تعزیری درجه پنج تعزیری) قرار داده است.

با وجود تاثیرگذاری بیشتر هرزه‌پردازی اینترنتی نسبت به نوع عادی آن مثلاً از طریق عکس یا فیلم، ق.س.ب.، در بند «الف» ماده ۳ مجازات‌هایی شدیدتر همانند حبس از یک تا سه سال، ۲۵۰ میلیون ریال جزای نقدی و محرومیت اجتماعی ۷ ساله برای برخی از مرتکبان (مجازات‌های درجه ۵ تعزیری) را پیش‌بینی کرده است که عدم انسجام در سیاست جنایی ایران را آشکار می‌کند و اصلاح قوانین مزبور و اتخاذ رویکرد متوازن در تعیین مجازات این رفتار را ضروری می‌سازد. وفق تبصره ۱ ماده ۷۴۲ ق.م.ا.، چنانچه رفتارهای مزبور نسبت به محتویات مبتذل انجام گیرد، کمینه مجازات‌های مقرر، قابل اعمال است؛ در حالی که مجازات‌های مقرر در ق.س.ب. و نسبت به آثار مبتذل، مستند به بند «ب» ماده ۳ قانون مزبور، مستحق مجازات‌های شدیدتر معرفی شده است. همچنین در قانون یاد شده، برای برخی از مرتکبان

هرزه‌پردازی از عنوان افساد فی‌الارض که مجازات شدید اعدام را در پی دارد، استفاده شده است؛ ولی قانونگذار در قانون مجازات اسلامی، در فصل مربوط به جرائم رایانه‌ای اصولاً تمایلی برای به کارگیری عنوان افساد فی‌الارض برای رفتارهای مجرمانه از جمله هرزه‌پردازی اینترنتی نشان نداده است و این رویکرد، این موضوع را تقویت می‌کند که در ماده ۲۸۶ ق.م.ا. دایر کردن واقعی و مادی مراکز فساد و فحشاء با اختصاص یک مکان به این امر که سبب و به قصد اشاعه فساد و فحشاء در حد گسترده یا با علم به تاثیر آن انجام می‌گیرد، برای احراز افساد فی‌الارض ضروری است؛ بنابراین، با رعایت قیود مزبور اصولاً هرزه‌پردازی که با مدیریت یک سایت اینترنتی، به انتشار محتواهای مستهجن اقدام می‌کند، با عنوان افساد فی‌الارض منطبق نمی‌شود. به رغم این مطلب، استثنائاً از تبصره ۳ ماده ۷۴۲ و ماده ۲۸۶ ق.م.ا. استنباط می‌شود چنانچه هرزه‌پردازی اینترنتی در فضای مجازی، به طور حرفه‌ای یا به شکل سازمان‌یافته انجام گیرد یا هرزه‌پرداز اینترنتی به دایر کردن مراکز فساد و فحشاء با بهره‌گیری از اینترنت و فضای مجازی معاونت کند و اقدامات او موجب و به قصد اشاعه فساد و فحشاء یا با علم به تاثیر آن انجام شود، رفتار او ممکن است با عنوان افساد فی‌الارض منطبق و مشمول مجازات اعدام شود. در انطباق افساد فی‌الارض، احراز شرایطی همچون «علم به مؤثر بودن» از آن رو که به کیفیات نفسانی اشخاص مربوط است یا «اشاعه فساد یا فحشاء در حد وسیع» از آن جهت که در احراز آن معیاری برای سنجش ارائه نشده و در میان کارشناسان اختلاف نظر است، تنافی این پاسخ با قاعده درء و لزوم پرهیز دادرسان از گشاده‌دستی در تحمیل مجازات اعدام مطرح است.

در فرضی که مرتکب رفتارهای یاورانه‌ای چون تحریک، ترغیب، تطمیع، تسهیل و غیره را انجام دهد که نوعی معاونت در حکم مباشرت یا معاونت به عنوان جرم مستقل است، به استناد بند «الف» ماده ۷۴۳ و تصویب‌نامه تعدیل اشاره شده، در مورد محتواهای مستهجن در معرض مجازات حبس از نود و یک روز تا یک سال (حبس تعزیری درجه ۶) یا جزای نقدی از بیست میلیون ریال تا هشتاد میلیون ریال (مجازات تعزیری درجه ۶) یا هر دو مجازات است. این اقدام در مورد محتویات مبتذل در معرض مجازات کمتر یا خفیف‌تر جزای نقدی از پنج تا بیست میلیون ریال است (مجازات تعزیری درجه ۸).

گاه رفتار هرزه‌پرداز اینترنتی با عناوین مجرمانه متعددی منطبق می‌شود، مثلاً مرتکبی که به انتشار محتویات هرزه اقدام کرده و در عین حال در توزیع یا تولید محتویات هرزه هم به ایفای نقش بپردازد، رفتارهای وی مشمول قاعده تعدد مادی می‌شود و به استناد ماده ۱۳۴ اصلاحی ق.م.ا.، و حسب آنکه جرائم ارتكابی مختلف نباشد یا مختلف قلمداد شود، مجازاتش تشدید و در مورد او در هر حال مجازات اشد اجرا می‌شود. اگر مجموع هرزه‌پردازی‌های اینترنتی با عنوان مجرمانه خاصی منطبق شود، به استناد بند «د» ماده ۱۳۴ اصلاحی مزبور، قاعده تعدد مادی جاری نمی‌شود و مرتکب به مجازات مقرر قانونی محکوم خواهد شد؛ مثال روشن فرض اخیر، انطباق اقدام شخص با عنوان مجرمانه افساد فی الارض است که منجر به اعمال مجازات آن می‌شود، چنانکه دادگاه انقلاب تهران، یک هرزه‌پرداز ایرانی ساکن در کانادا به نام س.م. و با نام مستعار سیاوش حسین‌خانی را پس از مراجعت به کشور، به اتهام مدیریت و میزبانی سایت‌های اینترنتی مستهجن به نام‌های آویزون، ایران سکس و ایکس‌پریشیا، انتشار اینترنتی انواع کلیپ و تصاویر مسهجن، توهین به مقدسات دینی، ارائه مطالب ضد دینی، اقدام ضد امنیت ملی و غیره را مشمول عنوان مجرمانه واحد "افساد فی الارض" دانسته و او را محکوم به اعدام کرده است؛ البته اجرای حکم مزبور متوقف شده است (خبرآنلاین، ۱۳۹۱، کد ۲۶۱۰۸۵). همچنین اگر رفتاری مثل پراکندن اینترنتی یک فیلم مستهجن در عین آنکه انتشار محتوای هرزه اینترنتی است (وفق ماده ۷۴۲ ق.م.ا.)، نمایش عمومی فیلم خلاف عفت عمومی نیز قلمداد شود (وفق ماده ۶۴۰ ق.م.ا.)، تعدد معنوی مطرح شده و به استناد ماده ۱۳۱ ق.م.ا.، مجازات شدیدتر (ماده ۷۴۲ ق.م.ا.) اعمال می‌شود.

مستند به ماده ۱۳۷ اصلاحی ق.م.ا. و با رعایت ماده ۱۰ ق.ح.ا.ن.، بعد از قطعیت محکومیت اول، تکرار جرم هرزه‌پردازی اینترنتی با بهره‌گیری از اطفال و نوجوانان و تا قبل از حصول اعاده حیثیت یا شمول مرور زمان، مرتکب جرم را در معرض تشدید مجازات قرار می‌دهد. همچنین وفق ماده ۷۵۵ ق.م.ا.، در صورت تکرار جرم برای بیش از دو بار (مرحله سوم و بیشتر)، دادگاه می‌تواند مرتکب را با توجه به میزان مجازات حبس تعزیری مقرر، از برخی خدمات الکترونیکی عمومی همانند اشتراک اینترنت، تلفن همراه، اخذ نام دامنه مرتبه بالای کشوری و بانکداری الکترونیکی (کمیته یک ماه و بیشینه پنج سال) محروم کند.

به استناد ماده ۷۵۴ ق.م.ا.، اشخاص مقرر در بند «الف» و «ب» ماده مزبور که به اتکای شغل یا به مناسبت انجام وظیفه خود، به هرزه‌پردازی اینترنتی اقدام می‌کنند یا آنکه داده‌ها یا سامانه‌ها به دولت یا نهادها و مراکز ارائه دهنده خدمات عمومی تعلق داشته یا جرم به گونه سازمان‌یافته یا در سطح گسترده انجام گیرد، مجازات مرتکب یا مرتکبان به بیش از دو سوم بیشینه یک یا دو مجازات مقرر در مواد ۷۴۲ و ۷۴۳ ق.م.ا.، افزایش می‌یابد.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

"هرزه‌پردازی اینترنتی"، که به مفهوم پرداختن به موضوعات جنسی و شهوانی در یک محتوا و با بهره‌گیری از اینترنت است، هر دو گروه کودکان و نوجوانان و بزرگسالان را شامل می‌شود؛ ویژگی فرامرزی دارد و تولید آن از آن رو که منافع مادی دارد، رو به افزایش است؛ اگرچه در برخی موارد شناسایی مرتکبان آن به سادگی امکان‌پذیر نیست و مقتضی همکاری بین‌المللی است. مصرف این نوع از محتواها نیز رو به ازدیاد است و بسیاری از مصرف‌کنندگان آن از سن پایین برخوردارند. استفاده از آن در میان مردان بیشتر از زنان است و بخش قابل توجهی از ترافیک اینترنتی را محتواهای مستهجنی که بویژه مربوط به کودکان است، به خود اختصاص می‌دهد.

در نظام حقوق ایران تحت تاثیر آموزه‌های اسلامی، هرزه‌پردازی در همه شکل‌های آن، شامل هرزه‌پردازی کودکان و بزرگسالان، رفتاری حرام و ممنوع است؛ زیرا ارزش‌های اخلاقی و مورد احترام شریعت اسلامی همچون عفت و پاکدامنی را نقض می‌کند، به شیوع فساد، زمینه‌سازی گناه، حیازدایی و عادی نشان دادن عدم پایبندی به موازین اخلاقی و تزلزل در کانون خانواده کمک می‌دهد و از منظر حقوق اسلامی، رفتاری است که با شأن یک انسان اخلاقی و پاک‌وش، مغایر است. در حقوق ایران، تمامی اشکال هرزه‌پردازی از جمله هرزه‌پردازی اینترنتی جرم‌انگاری شده است و مقررات مختلفی مانند قانون جرایم رایانه‌ای در این مورد وضع شده است و اکنون با توجه به آخرین قوانین و مقررات حاکم، هرزه‌پردازی اینترنتی بر مبنای مواد ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۷ و ۷۴۸ کتاب پنجم ق.م.ا. ۱۳۹۲ بررسی می‌شود، ولی

حسب مورد، مواد دیگری چون ماده ۶۴۰ ق.م.ا. و مواد ۳، ۵ و ۱۰ ق.س.ب. و ماده ۱۰ ق.ح.ا.ن. در بررسی پدیده جنایی هزینه‌پردازی قابل توجه و استناد است.

بر مبنای مقررات مزبور، از حیث رکن مادی، هزینه‌پردازی اینترنتی می‌تواند در اشکال مختلف رفتارهای مجرمانه اصلی، پیوسته و یاورانه ظاهر شود. رفتارهای اصلی شامل انتشار، توزیع و معامله است. رفتارهای پیوسته عبارتند از: تولید، ذخیره و نگهداری محتویات هزینه-پردازی شده است که با فعل واقع می‌شود. رفتارهای یاورانه نیز با تحریک، ترغیب، تهدید، تطمیع، فریب، آموزش یا تسهیل فرایند دسترسی به محتویات مستهجن انجام می‌گیرد که آن نیز اصولاً با فعل مثبت است. موضوع جرم نیز محتواهای مبتذل و مستهجن است و مرتکب هر شخص حقیقی یا حقوقی و بزه‌دیده نیز حسب مورد تمامیت اخلاقی جامعه و کودک و نوجوان است. در این بزه استفاده و بهره‌گیری از اینترنت شرط است؛ اما جرم مزبور در عین حال، جرمی مطلق است. رکن روانی جرم، شامل عناصر علم و سوءنیت عام است. در این جرم سوءنیت خاص نیاز نیست، ولی در جرائم تولید، ذخیره و نگهداری اینترنتی محتویات مستهجن، خواست تجارت و افساد به عنوان سوءنیت خاص نیاز است.

در حقوق کیفری ایران، به موجب قانون، مجازات هزینه‌پردازی، حسب موضوع جرم از جهت ابتذال یا استهجان محتوا یا میزان و قلمرو اثر گذاری، سن و موقعیت بزه‌دیده مانند کودکی و نوجوانی، به گونه متفاوتی تعیین می‌شود. اصولاً مجازات هزینه‌پردازی اینترنتی از نوع مجازات تعزیری درجه شش و در فرضی که بزه‌دیده از اطفال یا نوجوانان است، عمدتاً از درجه پنج است؛ ولی مجازات هزینه‌پردازی عادی شدیدتر از مجازات هزینه‌پردازی اینترنتی است و از این جهت انسجامی در سیاست جنایی ایران نیست. در ق.م.ا. ۱۳۹۲ هزینه‌پردازی اینترنتی سازمان‌یافته از موارد تشدید مجازات است و برخلاف ق.ح.ا.ن.، قانون مزبور هزینه-پردازی کودکان و نوجوانان را مورد حمایت افتراقی قرار نداده است.

بنا به آنچه بحث شد، پیشنهاد می‌شود:

۱. نظر به اینکه در متون حقوق کیفری، به جای اصطلاح پورنوگرافی از عبارت هزینه‌نگاری استفاده می‌شود و عبارت مزبور جامع به نظر نمی‌رسد، پیشنهاد می‌شود از عبارت هزینه-پردازی و جرم هزینه‌پردازی که می‌تواند همه رفتارها در این مورد را در برگیرد و کاستی عبارت هزینه‌نگاری را ندارد، استفاده شود.

۲. قانونی جامع برای تمامی اشکال هزینه‌پردازی وضع شود، به گونه‌ای که همه اشکال آن اعم از هزینه‌پردازی از طریق وسایل شنیداری، دیداری، متنی، از طریق فضای مجازی، بزرگسالان، کودکان و نوجوانان و سایر اشخاص آسیب‌پذیر مانند اتباع بیگانه مهاجر و جوبای کار یا اقامت را شامل شود تا از سردرگمی دادرسان در مواجهه با قوانین مختلف، پرهیز شود و در سیاست جنایی ایران برای پاسخ‌دهی به این پدیده نامشروع، انسجام برقرار شود.

۳. با بهره‌گیری قانون مجازات از عنوان مجرمانه هزینه‌پردازی، شایسته است قانونگذار اقسام مختلف هزینه‌پردازی از جمله هزینه‌پردازی کودکان و بزرگسالان را در سه سطح، درجه-بندی کند: درجه یک (بسیار بی‌شرمانه)، درجه دو (بی‌شرمانه) و درجه سه (ناپسند).

۴. طبق درجه هزینه‌پردازی، واکنش‌های مناسب انتظامی و کیفری مقرر شود. از واکنش‌های مناسب برای هزینه‌پردازان اینترنتی قطع خدمات عمومی ارتباطی همانند قطع اشتراک اینترنتی، اخذ نام دامنه بالای کشوری، ممنوعیت یا محدودیت در دسترسی به خدمات بانکی الکترونیکی، ممنوعیت یا محدودیت موقت اشتغال در دفاتر خدمات دسترسی حضوری به شبکه‌های اطلاع رسانی و اینترنتی یا واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت است.

منابع

الف) فارسی

۱. آقائی نیا، حسین و عابد، رسول؛ «تحلیل و مقارنه‌ای میان قانون جرائم رایانه‌ای و قانون سمعی بصری»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی، شماره ۵۹، ۱۳۹۱.
۲. انوری، حسن؛ فرهنگ بزرگ سخن، ج ۱ و ۷، چ ۸، تهران: انتشارات سخن، ۱۳۹۳.

۳. باغیبی از غندی، علیرضا؛ «الگوی نوین برای پیشگیری از جرایم فضای سایبر»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۲۶، ۱۳۹۲.
۴. بای، حسینعلی و پورقهرمانی، بابک؛ «بررسی فقهی و حقوقی هزینه‌نگاری در فضای مجازی»، حقوق اسلامی، شماره ۲۳، ۱۳۸۸.
۵. جعفری لنگرودی، محمدجعفر؛ ترمینولوژی حقوق، چ ۲۲ تهران: گنج دانش، ۱۳۸۸.
۶. جوان جعفری، عبدالرضا؛ «جرایم سایبر و رویکرد افتراقی حقوق کیفری»، مجله دانش و توسعه، ش ۳۴، ۱۳۸۹.
۷. حبیب زاده، محمدجعفر و رحمانیان، حامد؛ «هزینه‌نگاری در حقوق کیفری ایران»، مجله حقوقی دادگستری، ش ۷۶، ۱۳۹۰.
۸. خبر آنلاین؛ «توقف اجرای حکم اعدام س.م.»، کد مطلب: ۲۶۱۰۸۵، ۱۳۹۱.
۹. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۵، چ ۲، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۱۰. ربیعی، علی و رضائیا، آوات؛ «آسیب‌شناسی اینترنت و بحران اخلاقی در جوامع معاصر»، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ش ۴، ۱۳۹۱.
۱۱. سون، چینگ، «پورنوگرافی از نگاهی دیگر»، ماهنامه سیاحت غرب، ش ۵۳، ۱۳۸۶.
۱۲. طارمی، محمدحسین؛ «طبقه‌بندی و آسیب‌شناسی جرایم رایانه‌ای»، پگاه حوزه، ش ۲۳۶، ۱۳۸۷.
۱۳. عالی پور، حسن؛ حقوق کیفری فناوری اطلاعات، چ ۳، تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۳.
۱۴. علیزاده جواهری، سید میلاد؛ «مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در فضای سایبر با نگاهی تطبیقی به کنوانسیون جهانی جرایم سایبر و لایحه مجازات جدید اسلامی»، فصلنامه تخصصی فقه و تاریخ تمدن، ش ۳۱، ۱۳۹۱.
۱۵. عمید، حسن؛ فرهنگ عمید، چ ۱۶، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۰.
۱۶. فرهنگستان زبان و ادب فارسی، فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان، دفتر پنجم، چ ۱، تهران: نشر آثار، ۱۳۸۷.
۱۷. فریبرز، الهام؛ «سیر تحول قوانین مرتبط با جرائم رایانه‌ای در ایران و جهان»، فصلنامه تخصصی فقه و تاریخ تمدن، ش ۲۷، ۱۳۹۰.
۱۸. قدسی، سید ابراهیم و بی‌نیاز، مهدی؛ «جرائم صوتی و تصویری در قلمرو عفت و اخلاق عمومی»، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، سال سوم، ش ۴، ۱۳۹۰.

۱۹. کار، جان و چرپانلو، حسن علی؛ «تلاش طاقت فرسای بریتانیا در مبارزه با هرزه‌نگاری»، نشریه سیاحت غرب، سال ۱۱، ش ۱۲۶ و ۱۲۷، ۱۳۹۲.
۲۰. مجله موعود؛ «اینترنت در آیینہ آمار»، ش ۱۹۲-۱۹۳، ۱۳۹۵.
۲۱. محسنی، فرید؛ «سهم کودکان و نوجوانان از حمایت کیفری در فضای مجازی و حقیقی»، *آموزه‌های حقوق کیفری*، ش ۱، ۱۳۹۰.
۲۲. معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه، *مسائل قضائی هرزه‌نگاری در محیط سایبر*، تهران: راه نوین، ۱۳۸۹.
۲۳. معاونت کشف علمی جرم؛ «جرایم رایانه‌ای (کامپیوتری) و اشاعه مفاسد اخلاقی»، *دانش انتظامی*، ش ۲، ۱۳۸۰.
۲۴. معین، محمد؛ *فرهنگ فارسی معین*، ج ۳ و ۴، چ ۲، تهران: انتشارات نامن، ۱۳۸۶.
۲۵. نگهی، مرجان؛ «مقابله با هرزه‌نگاری کودکان: بررسی تطبیقی اسناد بین‌المللی و قوانین کیفری ایران»، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، سال دوم، ش ۲، ۱۳۹۱.

(ب) انگلیسی

- 26-Abdul Aziz, Norazlina & Ibrahim, Irini; «Child's Right to Free Flow Information via Internet: Liability and Responsibility of the Internet Service Provider», *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, No. 38, 2012.
27. Akdeniz, Yaman; *Internet Child Pornography and the Law National and International Responses*, Burlington, Ashgate Publishing Company, 2008.
28. Diamond, Milton, «Pornography, Public Acceptance and Sex Related Crime»: A Review, *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 22, No. 1, 2009.
29. Diamond, Milton & Uchiyama, Ayako; «Pornography, Rape, and Sex Crimes in Japan», *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 22, No. 1, 1999.
30. Diana, E.H., Russell; *Opposing Viewpoints Pornography: Pornography Causes Violence*, California, Greenhaven Press, Inc., 2002.
31. Dworkin, Andrea, *Pornography*, New York, Penguin Group, 1989.
32. Garner, A. Bryan and et al.; *Black's Law Dictionary*, United States of America, Thomson Reuters, 2009.
33. Gever, Mathew, *Opposing Viewpoints Pornography: Pornography Does Not Cause Violence*, California, Greenhaven Press, Inc., 2002.
34. Hardy, A. Sam & Steelman, A. Michael & Coyne, M. Sarah & Ridge, D.Robert; «Adolescent Religiousness as a Protective Factor Against

- Pornography Use», *Journal of Applied Developmental Psychology*, No. 34, 2013.
35. Jenkins, John Philip; Obscenity, *Encyclopaedia Britannica*, Encyclopaedia Britannica Inc., 2018, Accessed 12 May 2021: available at: <https://www.britannica.com/topic/obscenity>
36. Niveau, Gérard, «Cyber-Pedocriminality: Characteristics of a Sample of Internet Child Pornography Offenders», *Child Abuse & Neglect*, No. 34, 2010.
37. Prat, Sebastien and Jonas, Carol; «How to catch child pornographers in France? The entrapment», *legal Medicine*, No. 14, 2012.
38. Schell, H., Bernadette & Martin, Miguel Vargas & Hung, C.K., Patrick & Rueda, Luis, «Cyber Child Pornography: A Review Paper of the Social and Legal Issues and Remedies and a Proposed Technological Solution», *Aggression and Violent Behavior*, No. 12, 2007.
39. Showers, H., Robert; *Opposing Viewpoints Pornography: Pornography Harms Society*, California, Greenhaven Press, Inc., 2002.
40. Svedin, Carl Göran, & Akerman, Ingrid & Priebe, Gisela, «Frequent Users of Pornography. A Population based Epidemiological Study of Swedish Male Adolescents», *Journal of Adolescence*, No. 34, 2011.
41. Thornburgh, Dick & Lin, S. Herbert; *Youth, Pornography and the Internet*, Washington D.C, National Academy Press, 2002.
42. Traeen, B. & Daneback, K.; «The use of pornography and sexual behaviour among Norwegian men and women of differing sexual orientation», *Sexologies*, No. 22, 2013.
43. Wilkins, Julia, *Opposing Viewpoints Pornography: The Problem of Internet Pornography Is Exaggerated*, California, Greenhaven Press, Inc., 2002.
44. Wright, J. Paul & Randall, K. Ashley; «Internet Pornography Exposure and Risky Sexual Behavior among Adult Males in the United States», *Computers in Human Behavior*, No. 28, 2012.

Internet Pornography in the New Order of Iranian Criminal Law

Mohsen Eini*

Associate Professor in Criminal Law and Criminology, Imam Khomeini
International University, Qazvin, Iran

Received: 2020/12/4

Accepted: 2021/7/6

Abstract

"Internet pornography", is dealing with attractive sexual content behaviors through the Internet. The harms, the exploitative nature and unlike consent of the children and juveniles provoked reactions from the international community, and several international instruments have called for criminalization and cooperation of governments in combating this behavior, but adult pornography is met with the advocates and opponents. The advocates know it as a symbol of women's freedom that provide material benefit and prevent violence and its opponents regard it inconsistent with ethical and moral values and human rights, which result in commodification of women. In Iranian Law. This phenomenon includes children, juveniles and adults and it is referred to by "vulgar", "obscene" and "pornography" modifiers. It is due to the Islamic mandates and ethical values which regard any kind of pornography as a religious prohibition. These profligate behaviors are measured against chastity and continence, advised vehemently in Islamic teachings and therefore, they are regarded as utilities of indecency, prostitution and corruption of ethical values and virtue. In Iran, different acts have criminalized internet pornography including Islamic Penal Code, Children and Juveniles Protection Act, have created a new order in this case. Considering these acts, criminal behaviors of internet pornography include principal, connected and accessory criminal behavior, each acquires their unique conception and legal elements. The present study proposes that a comprehensive law should classify pornography into three levels: extreme shameful, shameful and disagreeable, and concurrently provide differential support to vulnerable

*mohsen.eini@yahoo.com

people, according to the degree of promiscuity, its different types Subject to appropriate disciplinary and criminal responses.

Keywords: Internet Pornography, Obscene, Vulgar, Virtual Space.